

kalevala

o třech bratřích
a kouzelném mlýnku Sampo

ilustrovala Aneta Kočová

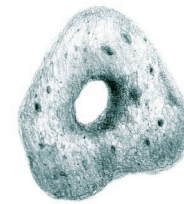
Věnováno rodině, přátelům a Renátě Fučíkové,
bez kterých by tato kniha nevznikla.

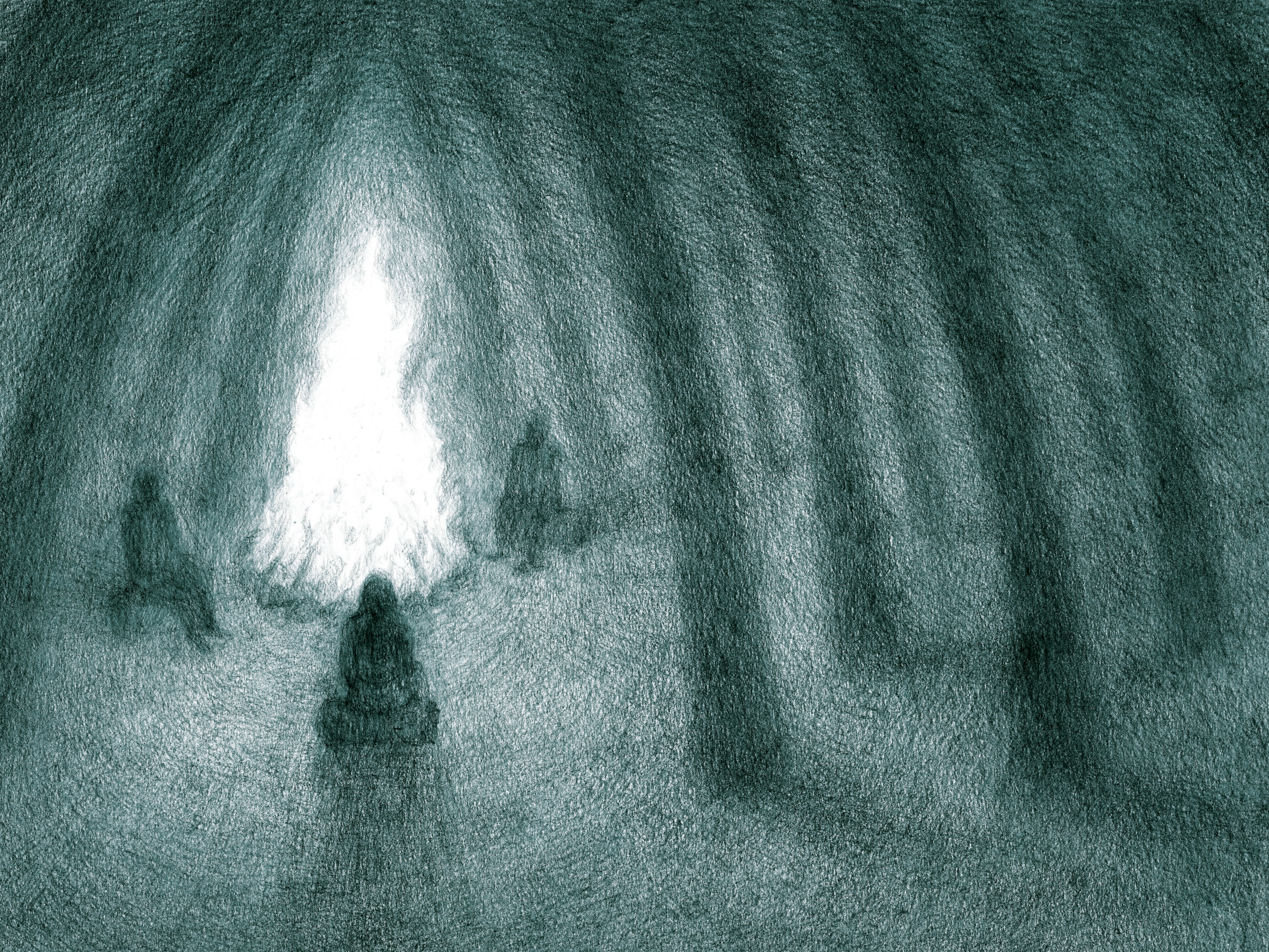
kalevala

ilustrovala Aneta Kočová

Každý, kdo se třeba jen nepatrně zajímá o severské země a jejich mytologii, narazil na Kalevalu – finský „národní“ epos. Epos shrnuje v sérii příběhů tři bohatýrů, Lemminkäinena, Väinämöinena a Ilmarinena, potomků bájného Kalevy, celou finskou mytologii. Tato kniha vypráví jeden z těchto příběhů. Kalevala je velmi podstatnou součástí finské národní hrdosti, její vliv na umění a kulturu však sahá celosvětově.

Stalo se to v zemi dálné;
na půlnoci na severu,
stalo se to v Kalevale.

Sedí starý a moudrý Väinämöinen s bratrem Lemminkäinemem a společně naslouchají vyprávění třetího bratra Ilmarinena o zemi Pohjole:

„A největší užitek mají Pohjolané z mlýnku Sampo, který jsem jim, jak jistě víte, kdysi ukoval jako výkupné za nevěstu. Je to kouzelný mlýnek samomel s trojím složením, s jedním mele mouku, s druhým sůl, s třetím zlato. A tak tam lidé mají všeho dost, co jim mlýnek nenamele, to vymění s kupci za mouku, sůl a zlato. Tam lidé bez práce mají pivo i koláče.“

Peciválek Lemminkäinen si pomyslel:

„To by bylo, mít tady tak ten kouzelný mlýnek Sampo! Koláčů bych měl plnou chalupu a pivo by mi teklo v potoce pod okny.“

Povídal si kovář Ilmarinen:

„To by bylo, mít tady tak ten kouzelný mlýnek Sampo! Už nikdy takový kus nevykovám a v Pohjole z něho mají blahobyť.“

I moudrý pěvec Väinämöinen přemítal:

„To by bylo, mít tady tak ten kouzelný mlýnek Sampo. Už deset let z něho mají pyšní Pohjolané blahobyť a měl by mít ten blahobyť kalevaský lid.“

Je na čase, aby nám mlýnek vrátili. Však jej vykoval Ilmarinen, já jsem mu pomohl a chudák Lemminkäinen málem při tom přišel o život.“

„Vypravme se tedy za Sampem a přinesme ho,“ navrhl starý Väinämöinen, ale kovář zavrtí hlavou:

„Sampo nikdo neodnese. Na devět sáhů do měděné hory zarostlo, na devět západů je uzamčeno. A jeden jeho kořen svírá matka země, druhý pak rodnou horou pronikl, a třetí dokonce uvízl ve vodách.“

„Přesto pojedeme!“ vede dál svou Väinämöinen. „Postavíme pevný koráb, tak velký, aby se naň mlýnek vešel.“

„Lépe je putovat po souši,“ namítl znovu Ilmarinen. „Lod' narazí na skalisko, vichřice ji převrátí, víry ji pohltnou...“

„Putuj tedy po souši, chceš-li. Ale zatímco se klopotně vlečeš cestou, koráb čile a lehce pospíchá hnán větrem ke svému cíli. Nechme však sváru,“ zarazil se Väinämöinen. „Ukuj mi meč, kováři, do té temné Pohjoly, ať s ním Sampo ubráníme.“

Na ta slova se dal kovář do práce. Chlapi rozmýchávali oheň a už se tavilo železo, už se tavila ocel, stříbro i zlato. Zanedlouho potom bušil Ilmarinen do kovadliny, a když podával bratru hotovou zbraň, zářila jeho tvář radostí.

Byl to věru meč hodný bohatýra: hrot pobleskoval měsíční září, z čepele sršelo slunce, na jílci se třpytily hvězdy; s takovým bylo možné i skálu rozpoltit. Zanedlouho se vydali tři bratři na cestu. V háji vyhledali hříbě se zlatistou hřívou, vyhoupli se do jeho sedla a pobídli je ke skoku.

Jak tak jeli pobřežím, zaslechli najednou žalostný pláč, jako by děvče pro milého naříkalo. Ale nebyl to dívčí pláč, tam u mořské zátoky kvílel na břehu opuštěný sosnový člun.

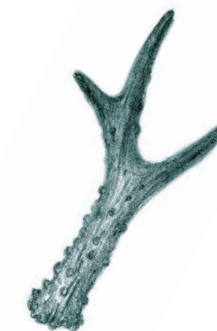
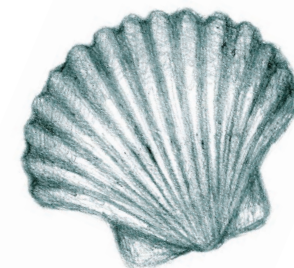
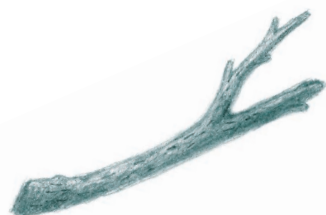
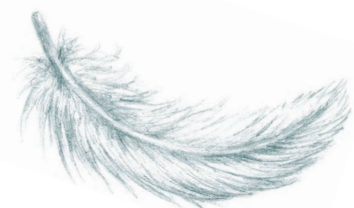
„Řekni, loďko, proč tak usedavě pláčeš?“ zeptal se starý Väinämöinen.

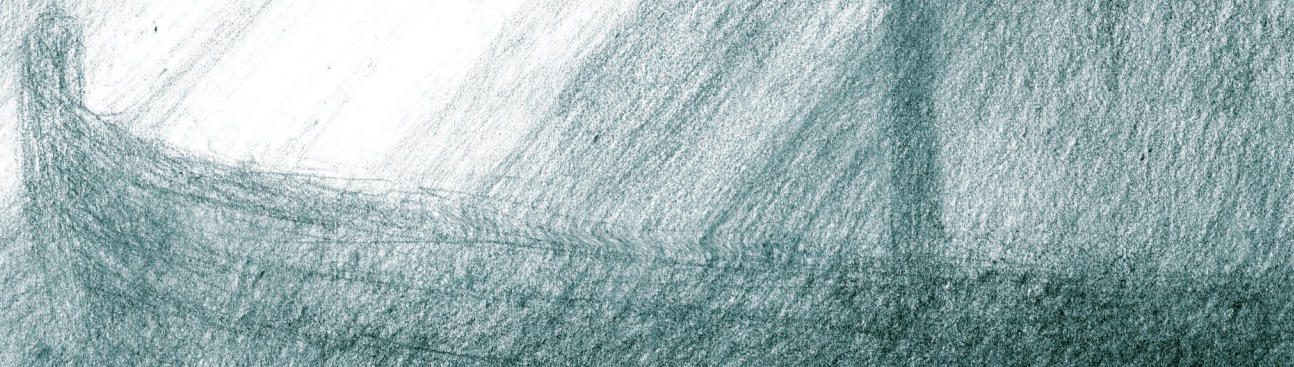
„Jak si nemám stýskat! Kolik nepěkných lodic brázdí vody, a pod mým kýlem zatím lezou hadi. Kolika potrhaným plachtám dává vítr sílu a moje stěžně hyzdí hnízda dravých ptáků!“

„A umíš, loďko, tak pěkně vozit, jak vypadáš?“ vyptával se dál moudrý Väinämöinen.

„Jak by ne! I tisíc takových jako jste vy bych unesla!“

Väinämöinen se tedy postavil za kormidlo, kovář Ilmarinen rozjel člun po vlnách a už sviští lanoví, skřípají kolíky a vlny vesele pleskají do boku. Hoj, to byla jízda!

Dlouho nedlouho plavili se po modrém moři tři bratři, tři chrabří bohatýři. Väinemöinen kormidloval a zpíval, Ilmarinen vesloval a Lemminkäinen ležel na přídi, dával pozor, co se děje na moři, ale víc pospával a zdálo se mu, že leží doma na peci, kouše koláče a pije pivo s pěnou.

Tu se loď zarazila, zastavila, jako by najela na skálu. Ať kovář zabíral ze všech sil, nemohli z místa. Zavolal Väinemöinen na Lemminkäinena:

„Hej, bratře, podívej se do vody, pročpak loď neje-de dál.“

Lemminkäinen se probudil, protáhl, vstrčil ruku do vody a povídá:

„Asi jsme narazili na skálu. Je to divná skála, hladká, šupinatá, mrská ploutvemi.“

Väinemöinen se zasmál:

„To nebude skála, ale veliká ryba. Vezmi meč a zabij tu rybu, ať můžeme dál.“

Lemminkäinen vytasil meč, nahnul se přes palubu a naráz spadl do vody. Málem by se byl utopil, jen taktak ho bratři vytáhli.

Řekl Väinemöinen Ilmarinenovi:

„Hej, bratře, vezmi meč tedy ty a zabij tu rybu, ať můžeme jet dál.“

Ilmarinen vytasil meč, bodl do ryby, ale meč se přelomil, jako by narazil na skálu.

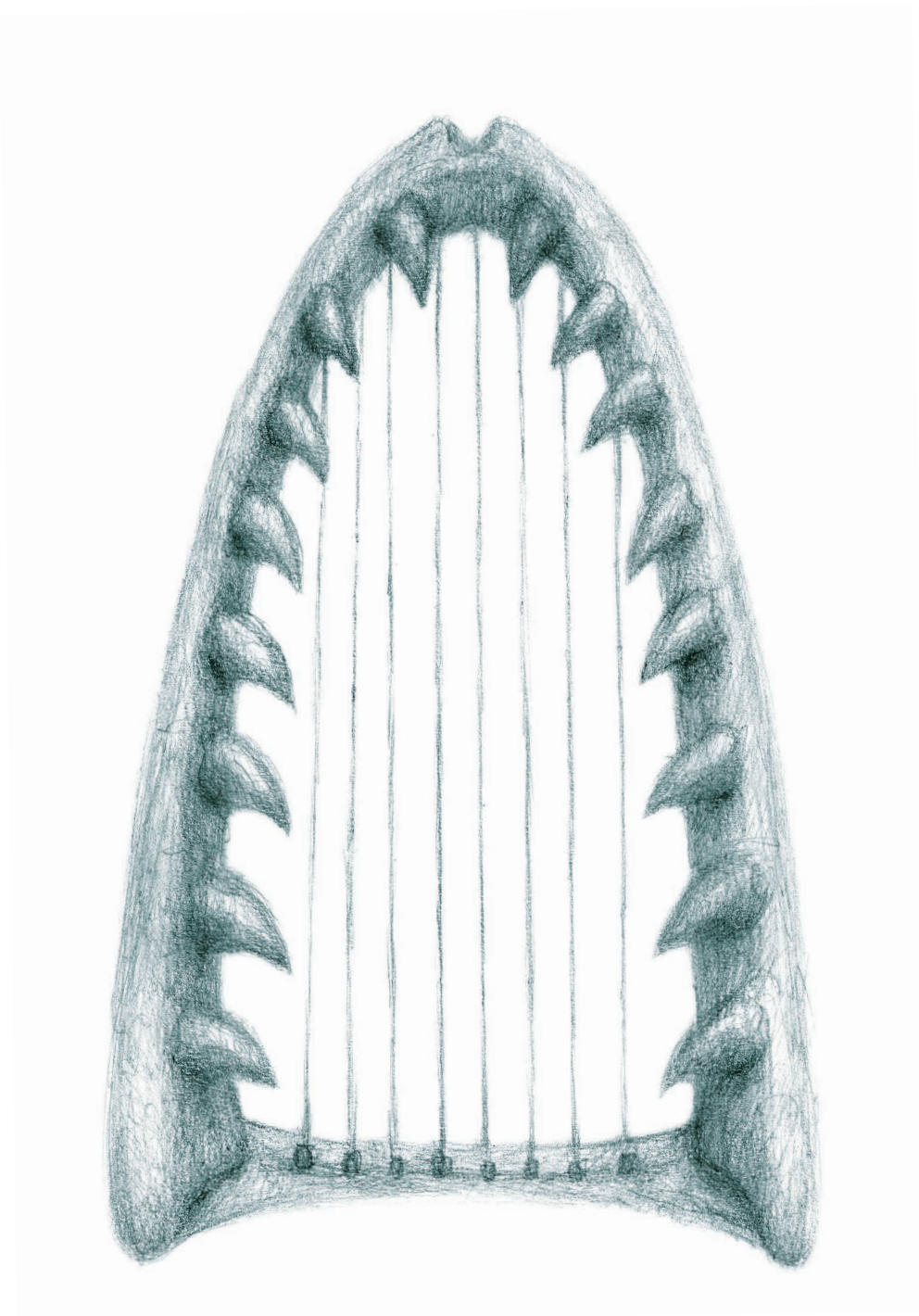
Väinemöinen pustil kormidlo, vzal svůj meč a jedinou ranou přesekl obrovskou rybu. Hlavu vytáhl na palubu, ocas uplaval. Podivili se bratři:

„Jaká je to obrovská štika!“

A pak obrátili loď ke břehu, aby si tam štiku uvařili a posílili se na další cestu. A najedli se všichni tři a ještě celá vesnice, co tam zrovna stála na břehu.

Když dojedli, povšiml si Väinämöinen běloučkových štíčních kostí.

„Škoda je tu nechat,” řekl. „K čemu by mohly ještě posloužit?” zamyslíl se.

„K ničemu,” odpověděl mu Ilmarinen. „Co může být dobrého ze štíčních čelistí a zubů?”

A přece Väinämöinen dostal dobrý nápad: udělat si kantele, ten strunný nástroj pěvců kalevalských. Z čelistí vyhotovil tělo, zuby mu posloužily za kolíky a střeva jako struny.

Leč nikdo na ně zahrát neuměl; až stařec sám je položil na kolena a citlivými prsty rozezvučel.

V tu chvíli celá příroda zpozorněla, a jak se hudba nesla do dálky, přispěchala veverice, zvedl se medvěd z vřesoviska, ba i orel slétl z mraků. A což teprve muži, ženy; což teprve lesní víly, což teprve vládci živlů.

A stařec hrál den, hrál druhý a třetího dne se tak rozehrál, že mu kanou z očí slzy jako hrachy, smáčejí jeho šat a pospíchají ve stružkách do moře.

A pak opět kýl lodice rozčesával blankytnou hladinu, opět příd' mířila k temné Pohjole. A když tam konečně dorazili, vytáhli rychle člun na břeh a pospíchají k obydlím.

„Co nám přinášíte, hrdinové z Kalevaly?“ přivítala je mocná Louhi, pohjolská vládkyně.

„Povídá se, jak Sampo mele a mele tolik mouky, že vám ani truhlice nestačí. A protože zde Ilmarinen mlýnek stvořil a já mu pomohl, přišli jsme se o něj s vámi rozdělit,“ odpověděl moudrý Väinämöinen.

Královna Louhi se zasmála:

„Zbytečně jste vážili dlouhou cestu. Kdo by dělil koroptvičku? Proč bych půlila své Sampo? Pročpak,

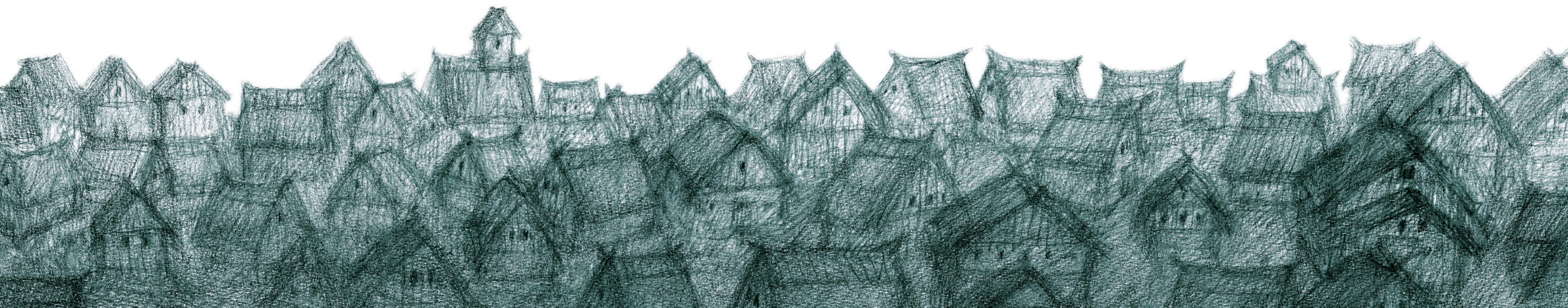
kováři Ilmarinene, nevykováš jiný mlýnek pro vás Finy v Kalevale?“

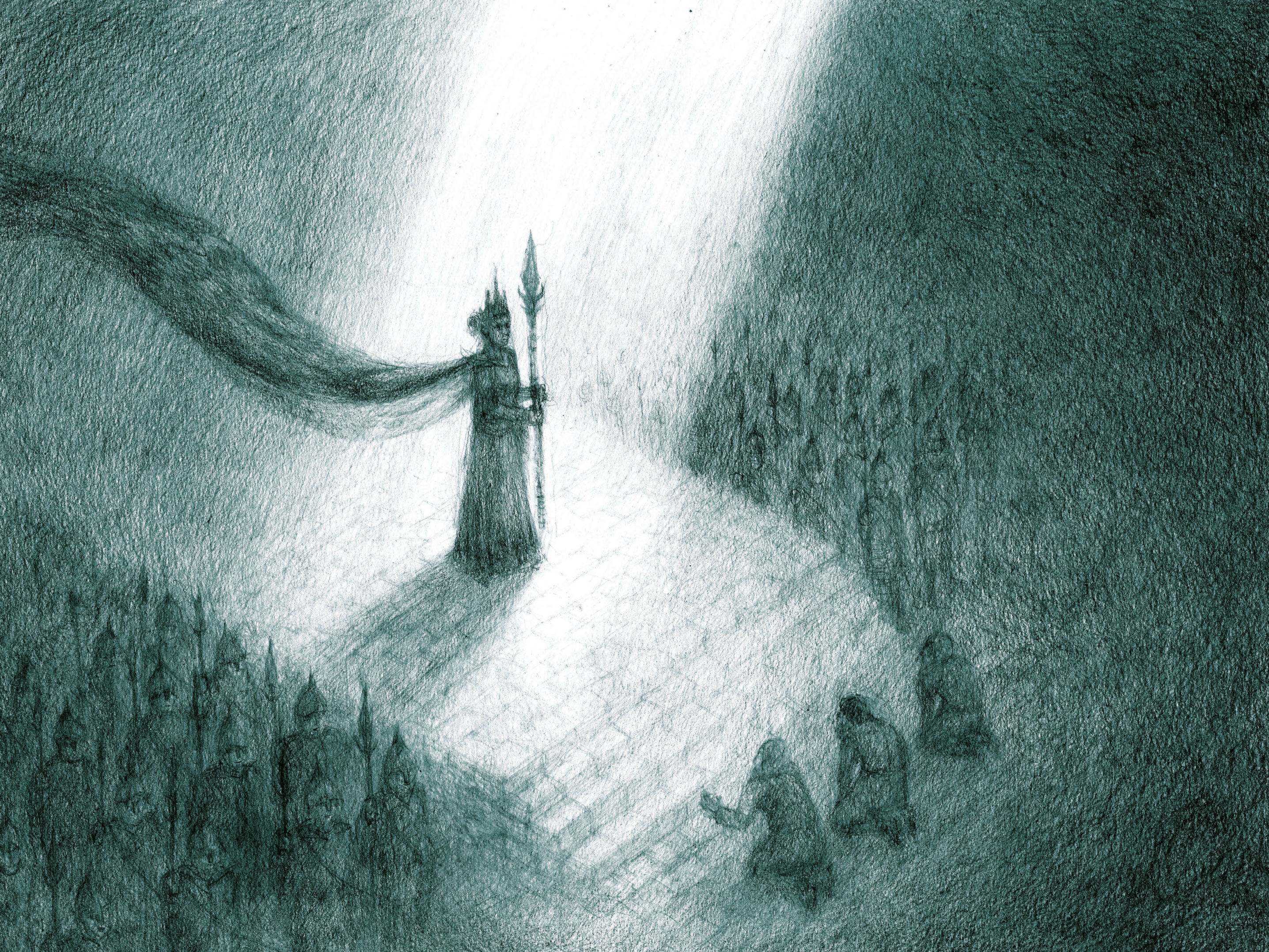
„Druhý takový kus už nikdo nikdy nevyková, sama to dobře víš,“ odpověděl jí tiše Ilmarinen.

Pak promluvil znova Väinämöinen:

„Nedáš-li jinak, vezmeme si mlýnek celý!“

Ale ani Louhi se nedala. Na její pokyn přibíhají Pohjolané ve zbroji a hrozivě obklopili hlouček Finů. Tu vzal Väinämöinen do rukou svoje kantele a rozehrál je. Zarputilost z tváří nepřátel zmizela, všichni se začali usmívat a zanedlouho jim klesl sen na víčka. I Louhi usnula. Cesta ke kouzelnému mlýnku byla volná.

Finové nemeškali a vypravili se pod měděný vrch. Ilmarinen poodmykal devět zámků, devět západů a popadl Sampo, aby je vyprostil z kořenů.

Leč mlýnkem ani nepohnul; až když statného býka do rádla zapřáhl, kořeny podoral a všichni tři bohatýři se do Sampa zapřeli, zajetí povolilo. Potom ho rychle naložili do člunu a za chvíli už brázdili siné vody, směřující k rodné Kalevalě. A loď, hnána rychlým větrem i údery vesel, letěla opravdu jako šipka. Již se blížili tři bratři ke břehům Kalevaly, když povídá Lemminkäinen bratru Väinemöinenovi:

„Půjč mi, bratře, na chvíli to svoje kouzelné kantele, rád bych ozkusil, jestli mi bude taky tak pěkně hrát jako tobě.“

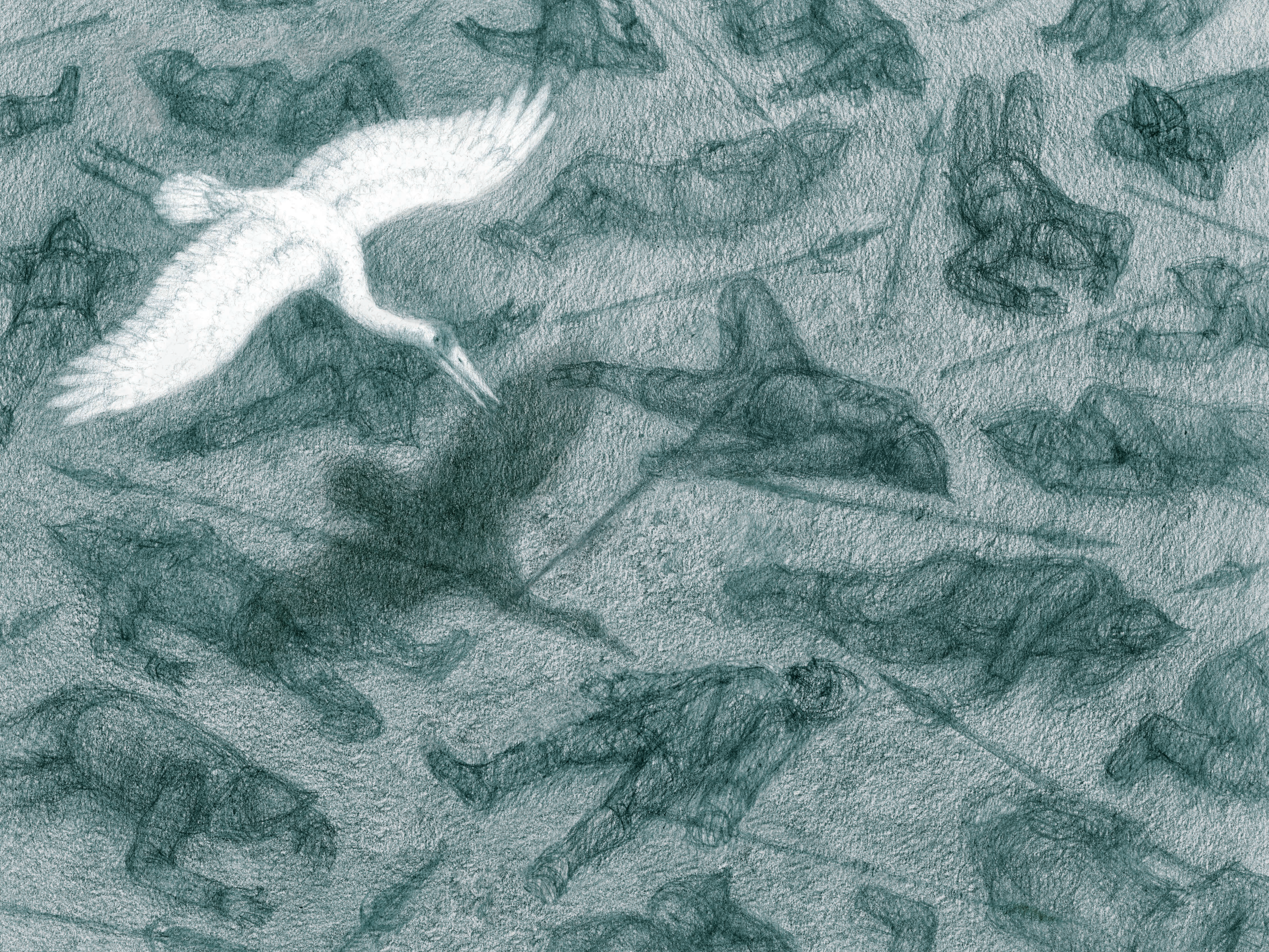
Zasmál se Väinemöinen:

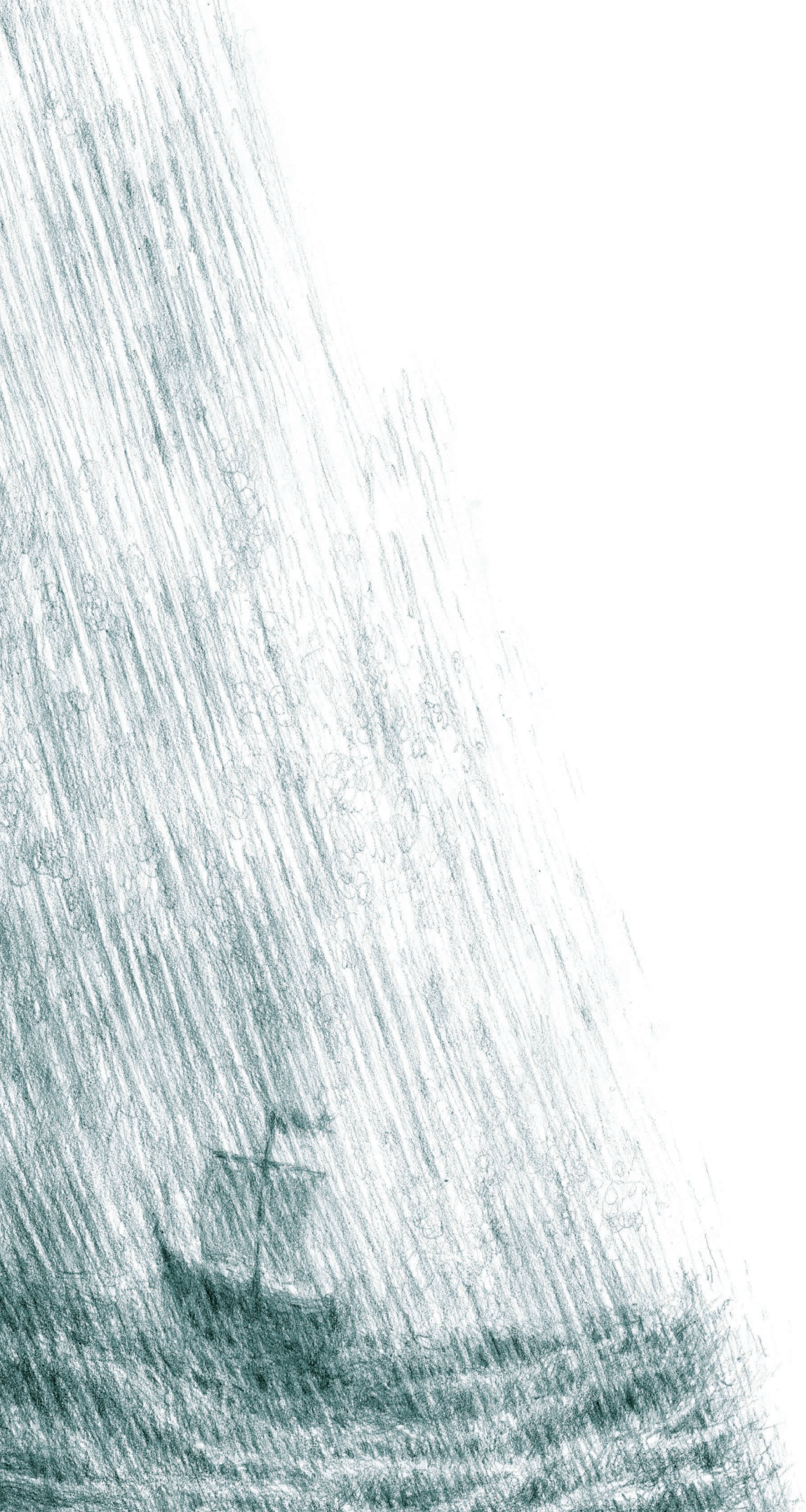
„Olšovými prsty struny jenom přetrháš.“

Ale kantele mu přece jenom půjčil. Lemminkäinen začal zpívat a probírat se svými olšovými prsty v strunách a bylo to takové strašné skřípění, že si oba bratři nestačili zacpávat uši, že i ryby v moři rychle plavaly ke dnu, ptáci vzlétali až nad oblaka. I jeřáb, který odpočíval na louce, poplašeně vzlétl a hnál se rovnou do Pohjoly za tak hlasitého skřehotání, až se všichni Pohjolané probudili.

Louhi honem vyskočila a běžela se podívat, jak nevítaní hosté z Kalevaly jejich spánku využili.

Pravda, stáda zůstala neporušena, i sýpek se nikdo netknul, ale když se pohjolská vládkyně zastavila u měděné hory, krve by se v ní hněvem nedořezal: devět zámků zotvíraných, devět vchodů dokořán a po Sampu ani stopy!

„Jak zadržet loď z Kalevaly? Ano, Udutar, královna mlh, mi pomůže,“ neztrácela Louhi naději.

„A kdyby mlhy nestačily, pomoz mi ty, Iku-Turso, mořský duchu, a potop je do hlubin; jen Sampo mi přines na svých vlnách.“

Nakonec se obrátila s prosbou na božstvo nejvyšší:

„Nestačí-li mlhy ani víry, vyslyš mě ty, Ukko, vládče mraků, a sešli na člun takovou bouři, že z ní nikdo životem nevyvázne!“

Udutar poslechla a pokryla moře takovou mlhou, že tři dny a tři noci bloudil Väinämöinen bezradně po hladině.

Nakonec ale ztratil trpělivost, udeřil mečem do vody a hle, mlhy se naráz rozestoupily.

Užuž chtěl Väinö sevřít pevněji kormidlo, když se přihnaly vlny, až si kovář Ilmarinen raději zakryl oči, aby neviděl svůj konec.

Stařec na zádi se však díval dobře. Zpozoroval v moři Iku-Tursa, a dřív než mu přízrak mohl uniknout, chytil ho za uši.

„Co tu děláš, Iku-Turso? Proč nám hrozíš utopením?“ zeptal se.

„Chtěl jsem vrátit Sampo do Pohjoly,“ přiznal se po chvíli tázaný. „Ale necháš-li mne při životě, víckrát už mě lidské oko neuhlídá...“

Moudrý Väinämöinen slibu uvěřil a netvora pustil. Brzy potom se vody uklidnily a lodice opět namířila ke Kalevale. Na ten okamžik čekal mocný Ukko. Zahučel, zasvištěl a bouře už rvala listí ze stromů, zdvíhala bahniska a hnala kalné vody přímo na člun.

Tak prudce se přihnala, že první, co uloupila a pohřbila ve hlubinách, bylo štíčí kantele.

Väinämöinen se nad jeho ztrátou dlouho nermoužil, místo toho zařikával bouři.

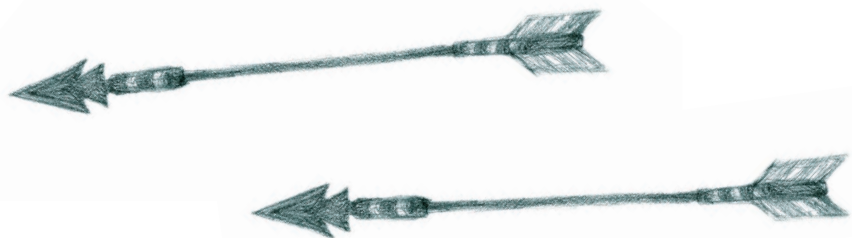
Zatímco kalevalští zdolávali vichřici, chystala se Louhi do boje. Všechny válečnický svolala, dala jim luky, šípy i meče, vztyčila na válečnou loď štíhlý stožár, na ráhna plachty a bojechtivě vyrazila za uprchlíky.

Väinämöinen vycítil přicházející nebezpečí, a proto vyzval Ilmarinena:

„Vylez na stožár a rozhlédni se kolem.“

„Před námi je moře čisté,“ hlásil kovář z plachtoví. „A za námi se plouhá mráček... ne, to není mrak – je to ostrov s břízami a osikami. Na nich vidím dravé ptáky, snad sokoly...“

„Podívej se znovu!“ křičí Väinämöinen. „Není to plachetnice s plachtami a bojovníky?“

„Ano... zdá se. A teď vidím sto mužů, jak se zdvíhá u vesel a stále rychleji se blíží!“

„Všichni zaberte!“ poroučí moudrý stařec u kormidla.

Sosnový člun poskočí, až vlny kolem boků syčí. Přesto se pohjolská loď stále přibližuje.

Väinämöinen přemýšlí, jak nepřítele zastavit, a tu honem sáhne po křesadle.

Hodí křemen za sebe do vody a šeptá:

„Ať je z tebe skrytý útes; ať se pohjolská loď o tebe rozbije!“

Sotva to dořekl, vyrostlo podmořské skalisko do šířky i do dálky a nepřátelská plachetnice na něj narazila.

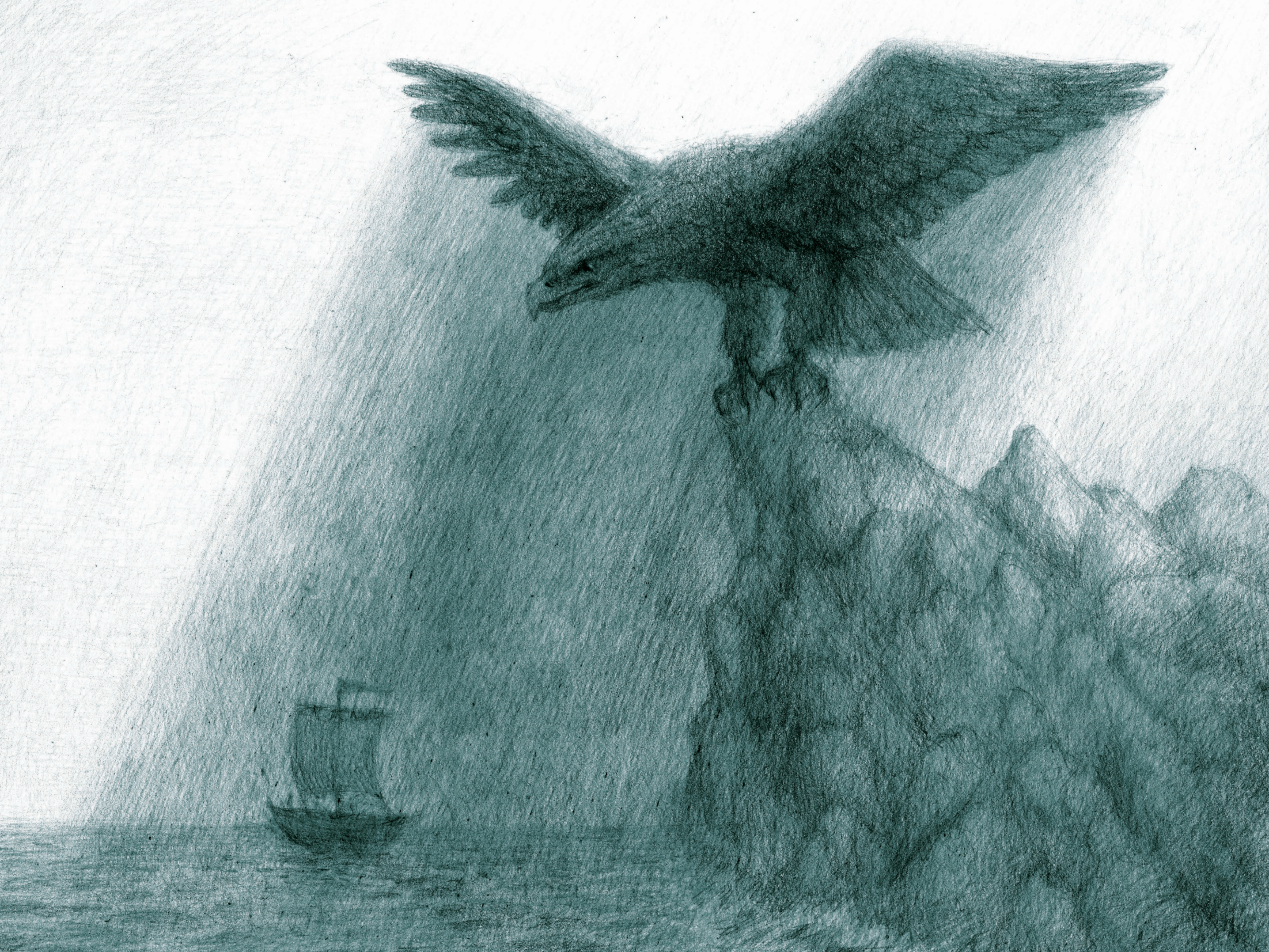
Roztříštila se na kousky.

Ale Louhi hnala touha po pomstě dál. Zvedla kopy z lodního dna a připjala si je na prsty jako hrozná pařáty. Půl lodě přivázala k pasu, z postranic udělala křídla a místo ocasu jí posloužilo kormidlo.

Jako nestvůrný orel vzala na křídla sto bojovníků, na trup tisíc lučištníků a už se snáší nad Väinämöinenem.

Dosedla na stožár a sápe se na Sampo. Loď Finů se naklání. Lemminkäinen je k Louhi nejbliže, popadá meč a snaží se jí seknout do pařátů, ale hrozná stařena se mu jen škodolibě vysměje.

Přišla chvíle, aby zasáhl Väinämöinen. Vytáhl kormidlo z lůžka a rozehnal se po babizně, až jí drápy i s prsty urazil, jen malíček jí zůstal.

Padají Pohjolané do moře, padá Louhi ze stěžně.

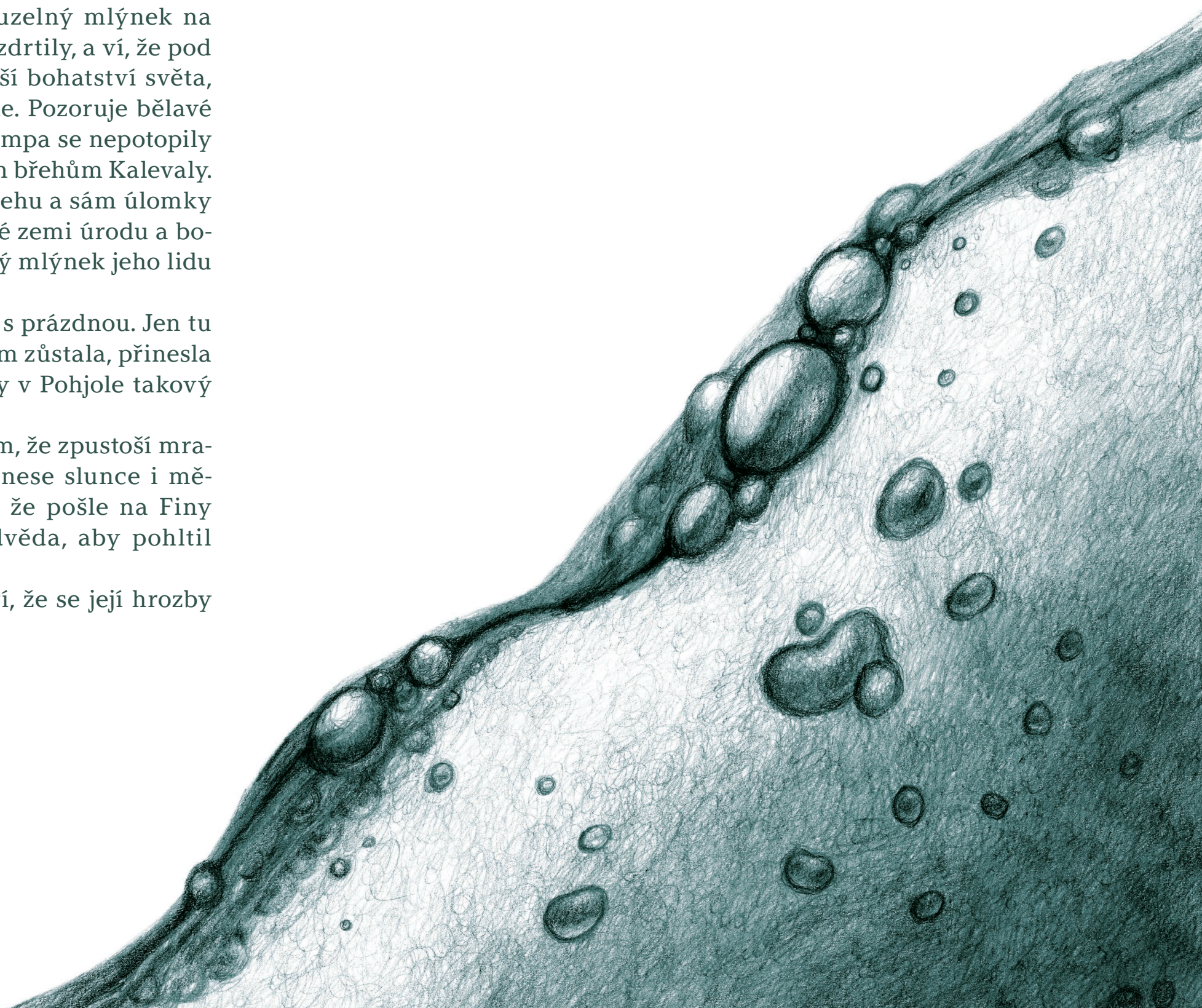
Nemá se čeho zachytit, až v zoufalství uchopí Sampu a strhne ho do hlubiny...

Väinämöinen viděl klesat kouzelný mlýnek na mořské dno, viděl, jak ho vlny rozdrtily, a ví, že pod hladinou spočívá navždy největší bohatství světa, kterého už nikdo z lidí nedobude. Pozoruje bělavé vlnky, a co to? Drobné kousky Sampa se nepotopily a vítr je žene s příbojem k blízkým břehům Kalevaly. A tak sotva přistane, chodí po břehu a sám úlomky trpělivě sbírá, aby přinesly finské zemi úrodu a bohatství, neboť i tak bude kouzelný mlýnek jeho lidu užitečný.

Zato Louhi dorazila do Pohjoly s prázdnou. Jen tu částičku Sampa, co jí za malíčkem zůstala, přinesla domů. A proto je také od té doby v Pohjole takový hlad a bída.

Marně Louhi Kalevale hrozí tím, že zpustoší mrazem a krupobitím úrodu; že odnese slunce i měsíc z oblohy do temné jeskyně, že pošle na Finy mor a nemoci a hrozného medvěda, aby pohltit jejich stáda.

Moudrý Väinämöinen dobře ví, že se její hrozby už nikdy nevyplní.

Kalevala: O třech bratřích a kouzelném mlýnku Sampo

Ilustrace: Aneta Kochová

Text (úprava textů Aneta Kochová):

HULPACH, Vladimír. *Meč a píseň: Hrdinské báje staré Evropy*. Praha: Artia, 1970.

STANOVSKÝ, Vladislav. *O třech bratřích z Kalevaly a kouzelném mlýnku Sampo*.

Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1962.

Vedoucí práce: akad. mal. Renáta Fučíková

Ateliér Ilustrace

Fakulta designu a umění Ladislava Sutnara

Západočeská univerzita v Plzni, 2021

FDULS
ZČU v Plzni
2021